

OBICEIURI LEGATE DE NAȘTERE ÎN ZONA ORĂȘTIEI

DANIELA ȘENDROIU

Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva
Secția de Etnografie și Artă Populară Orăștie
daniela_sendroiou@yahoo.com

Cuvinte cheie: naștere, moașă, nașă, plocon, legănuț

Schlüsselwörter: Geburt, Hebamme, Taufpatin, Geschenk, Wiegen

Materialul de față se bazează pe informațiile culese din zona Orăștiei, legate de naștere și încercă să dea posibile interpretări anumitor practici din perioada prenatală, naștere și perioada postnatală până la botez. Sunt prezentate câteva dintre interdicțiile pe care femeile însărcinate trebuie să le respecte, pentru ca să dea naștere unui copil sănătos fără probleme. Ne referim la perioada în care nașterile se făceau acasă, femeile fiind asistate de către o moașă. Interdicțiile continuau până când copilul avea un an, dar după botez acestea nu mai erau la fel de stricte.

Aflată la marginea Podișului Transilvaniei, acolo unde la distanța cea mai mică se privesc Munții Metaliferi cu cei ai Sebeșului¹, zona Orăștiei cuprinde satele aflate în comunele: Mărtinești, Turdaș, Beriu, Orăștioara, Romos, Balșa dar și cele aflate în componența orașul Geoagiu. Din păcate în momentul de față în aceste sate se mai găsesc în special doar cei bătrâni „copii s-or mutat la oraș”² mai vin la sfârșit de săptămână să-i ajute la treburile de prin gospodărie și să le aducă nepoții să îi mai înveselească și să uite de necazuri și de neajunsuri. Studiul de față se bazează pe informațiile culese de pe teren încercând să se dea posibile interpretări anumitor practici.

Unul dintre cele mai importante momente din viața unei familii este nașterea copiilor. O familie nou formată își dorea de obicei foarte mulți copii pentru a avea un sprijin la bătrânețe și pentru cine să muncească să strângă avere, existând chiar familii cu câte 10 copii, doar că odată cu trecerea timpului mamele au început să aibă tot mai puțini copii, câte 2, 3. Familia ce nu avea copii și nici nu putea să facă era considerată nefericită și era predispusă la pierderea viței, în timp ce femeia care era stearpă trăia cu teama că va fi părăsită de soț. Chiar dacă femeia anunța că este însărcinată, ceea ce era considerată o binecuvântare, familia acesteia deși era bucuroasă nu o menaja de la muncile casnice și nici de la muncile câmpului, doar la „muncile foarte grele unde se ridica femeia era mai ferită, dar până în ziua în care nașteau femeile ieșeau la lucru”³.

În timpul sarcinii femeia era supusă unor interdicții: ea nu trebuia să pună fasole albă în cătrînță sau în șort pentru că se spunea că o să aibă copilul capul turtit. Dacă în perioada prenatală femeia gravidă fura ceva sau lua de la cineva un lucru fără să îi spună proprietarului ce a făcut, unde puneă ceea ce fura acolo îi ieșea copilului pe piele o pată

¹ Baci 1995, p. 7.

² Inf. Burte Maria, 65 ani, Romos.

³ Inf. Bîrcean Maria, 78 ani, Mărtinești.

roșietică de forma aceluia lucru. Nu era voie să se uite la șerpi că ieșea copilul sperios, să nu se uite la un om mort că are să fie copilul palid, să nu mănânce fructe îngemănate că are să nască gemeni, să nu ia în brațe animale păroase că are să fie copilul cu mult păr. Se spunea că dacă femeia însărcinată era pătată pe față o să nască fete, iar dacă era cu burta ascuțită o să nască băiat. De obicei se dorea ca femeile să nască băieți că aceștia le purtau numele mai departe, dar le erau și de ajutor la munci. Nu era bine ca pe întreaga perioadă a sarcinii femeia să vadă lucruri urâte și să se mire de persoane sau animale cu probleme, că puteau să apară pe copil tot felul de pete și el să fie ca și cel de care s-a mirat mama. Dacă era pofticioasă la mâncare femeia însărcinată și vedea la cineva ceva de mâncare pe care îi era poftă ea trebuia să ceară celui la care vedea ceea ce mânca să nu piardă sarcina.

Erau cazuri în care o familie avea prea mulți copii și femeia rămânând însărcinată nu dorea să păstreze copilul, atunci apela la diferite practici de întrerupere a sarcinii, în general se folosea pelinul, dar era o practică dezaprobată de lumea satului, iar femeia în multe cazuri putea să moară.

În sate existau și femei care rămâneau însărcinate nefiind căsătorite, care erau considerate drept o rușine, fiind vorbite de întreg satul. Copii născuți de aceste femei erau numiți bitanci, nume care îl purtau toată viața. Fetele care aveau copii „din flori” mai erau luate în căsătorie doar de către cei mai în vârstă sau de către cei mai săraci, fiind bucuroase că nu rămâneau nemăritate.

În urmă cu 50 – 60 de ani, în unele sate nu exista dispensar și femeile nu mergeau la oraș să nască în spital, motiv pentru care în fiecare sat era o persoană care în tinerețe a lucrat la spital sau a asistat la mai multe nașteri și care știa ce să facă în momentul în care femeii îi venise sorocul să nască, acestea purtau numele de *moașe*. Dacă în sat era dispensar venea și medicul să vadă cum decurge travaliul și ajută la naștere dacă apăreau complicații, doar că „mai demult cine o auzit atunci de atâtea probleme ca acu”⁴, nu prea apăreau complicații la naștere.

Așa că moașa era cea care de când era chemată de către familia gravidei la aceasta când venea momentul să nască și nu mai pleca decât după ce aceasta a născut, indiferent cât dura acest lucru, pe toată perioada ea o ajută psihic pe gravidă, răspundea de viața și sănătatea acesteia și a copilului. Femeia ce naștea nu trebuia lăsată să adoarmă că nu se mai trezea și în timpul travaliului moașa nu o lăsa să zbiere că se forța și se strica la plămâni. În unele cazuri puteau să treacă și câte 3 zile și femeia însărcinată să nu nască, timp în care familia acesteia îi dădea de mâncare și de „beut că îi cam plăcea”⁵ și care apoi la botez se plătea.

În timpul travaliului moașa spunea rugăciuni, o încuraja pe viitoarea mamă care așezată într-un pat sub a cărui cearceaf era pus un naylon și îi făcea frecție cu spirt. După ce copilul se naștea i se tăia buricul se lega cu un fir de cânepă și se dezinfecta cu „țuică de-aia tare care îi bună la orice” și era pus în scutece din bumbac pregătite dinainte de mamă, care mai făcea și păturici din monton pentru acoperit sau în cârpe rupte din rochie și legat pe deasupra cu fașe din lână împletită la capătul căreia se lega un săculeț în care se puneau bani (pt. bogăție), tămâie (pt. a fi ferit de necuratul), usturoi (împotriva deochiului) și era strâns tare de îi rămâneau urme pe picioare să nu aibă picioarele strâmbe. Împotriva deochiului i se lega de mână o ață roșie care era ținută până copilul era mare.

⁴ Inf. Carașcă Silvia, 65 ani, Tămășasa.

⁵ Inf. Nistorescu Maria, 75 ani, Turmaș, com. Mărtinești.

După ce se naștea, copilul era ținut într-o troacă din lemn, având o formă ovală cu marginile mai înalte în care se punea otavă și o pernă mică sau un scutec (să stea copilul cât mai drept pentru a nu face cocoasă), pe care era prinsă o fontă roșie și în care de obicei se punea Biblia, Visul Maicii Domnului și o cruce, apoi se așeza între perne sau era mai ușor ținută și legănată de mamă.

După naștere moașa venea timp de o săptămână dimineața cu unsoare de porc și făcea masaj atât la mamă cât și la copil, urmărind și evoluția stării de sănătate a acestuia. În cazul în care copilul era născut prematur, în troacă se puneau sticle cu apă caldă care îl încălzeau pe micuț, fiind astfel ținut până „ajungea la normal”⁶ adică se împlineau cele 40 de săptămâni de care are nevoie un copil să se formeze.

În satul Jeledinți din comuna Mărtinești erau un număr destul de mare de maghiari și întrebând o informatoare de aici de origine maghiară despre naștere, mi s-a răspuns că „la noi nu era moașă la copii... și la noi aci nu era dispensar și moașă era o femeie din sat care știa cum se face, o văzut multe... și ea participa la nașteri și venea o săptămână de mi-o scăldat copiii...și o văzut de ei”⁷.

La familia de români, după naștere, la copil veneau **nașa** care era aceeași persoană ce fusese și nașa de căsătorie a părinților, nași care au devenit acum și părinții spirituali ai micuțului care îi aducea acestuia un acoperitor și o plapumă, și **moașa** copilului (care de obicei era moașa ce fusese și la tatăl copilului sau o prietenă a mamei nou-născutului), persoană care avea rolul cel mai important alături de mamă în următoarele săptămâni de viață ale copilului. Ea era cea care aducea **plocon** mamei 10 spei (coșuri) de mâncare la care se mai adăugau și țuică și vin sau îi aducea timp de trei zile mâncare gătită de trei ori pe zi lăuzei, apoi o dată pe zi până la botez (putea să îi ducă și numai plăcinte făcute în cuptor). Moașa ducea din mâncarea pe care o gătea pentru familia ei, nu îi gătea special finei dar era mâncare bună, la care se adăugau și dulciuri făcute în casă. Familia **nepotului** că așa era numită familia celui moșit, era deja considerată neam și tratată ca atare.

Nou-născutului îi aducea apă dusă la preot într-o cantă mică cu busuioc care era apoi sfințită și puneă o cantitate mică din această apă în troaca în care se scălda copilul pentru ca acesta să fie curat precum aceasta. Prima baie a copilului era făcută de către moașe care puneă în apă bani pentru ca acesta să fie bănos, busuioc să fie atrăgător, un inel de aur pentru a fi bogat, oglindă pentru a fi arătos, cărbune din sobă pentru al feri de deochi și un clopoțel mic sau un clopot de la zdrâncană să aibă voce. Apa cu care i se făcea baie era „apă din fântâna aia din capu’ satului, apă bună, adusă numa’ înainte de asfințit și încălzită într-o oală nouă de 3 litri cumpărată numai pentru așa ceva și în care nu se făcea altceva”⁸, unele mame mai strângeau și apă de ploaie. După terminarea băii apa nu se arunca afară dacă era noapte, ci se ținea în casă până a doua zi când era pusă la rădăcina copacilor.

Copilul îmbăiat era șters de moașe care îl trăgea de mâini și de picioare ca acestea să se lungească, îl trăgea de nas să nu fie cârn și apoi era înfășat în scutece și legat cu fașă peste mâini și peste picioare să fie drepte. Scutecele copilului erau spălate și puse afară la uscat dar când se apropia asfințitul soarelui acestea erau duse în casă acest lucru făcându-se până la botez.

⁶ Inf. Cîndroi Leontina, 75 ani, Dîncu Mare, com. Mărtinești.

⁷ Inf. Zudor Gisela, 72 ani, Jeledinți, com. Mărtinești.

⁸ Inf. Popovici Ana, 83 ani, Tămășasa, com. Mărtinești.

Și în lumea satului au pătruns vrăjitoriile și farmececele și care pe lângă riturile manuale, în magie se folosesc și rituri orale, cele mai frecvente fiind descântecelor⁹. Unele dintre informatoarele spun că există persoane ce au ochii făcuți pentru a deochea (în general persoanele cu ochii verzi și albaștrii), iar în cazul în care nou-născutul a fost vizitat de către cineva și imediat începea să plângă fără motiv i se descânta de către o femeie care pune într-o cană cu apă neînchipuită cărbuni încinși luați cu lingura din sobă prima dată 3, apoi 5, și ultima dată 7 și care spunea în gând Tatăl Nostru, căci dacă era spus cu voce tare nu avea efect și dacă era cumva întreruptă și întrebată de altcineva cui îi descântă, îi răspundea „curând ai întrebat, curând să-i fie leacul”. Această apă îi era pusă pe buze celui mic, pe mâini și la frunte după care nu era aruncată oriunde ci doar pe țâțâna de la ușă sau pe mătură. În unele cazuri când apa nu avea efect copilul era înfășurat în cârpe muiate în urină și excremente de vită¹⁰. De aceea atunci când un nou-născut era vizitat de către cineva, acela trebuia să zică „pui să nu-l deochi”, iar dacă uita, mama îi amintea acest lucru.

De obicei vecinii și neamurile lăuzei veneau la aceasta și la micuț în vizită „cu plocon la mamă și la copil i se puneau bani de somn” (să nu i se fure somnul) sau se puneau o scamă, se rupea o ață de pe haina celui care a văzut copilul. Dacă copilul era vizitat de către o femeie în perioada ciclului menstrual aceasta nu trebuie să se apropie de cel mic ca să nu îl spurce. Pentru mamă următoarea perioadă de timp lehuizia ce durează 6 săptămâni până la botez, îi este dedicată în totalitate noului-născut, ea îi acordă copilului toată atenția necesară, în această perioadă acționează o sumedenie de interdicții, atât privitoare la noul-născut, cât și la mamă: lehuza nu are voie să plece din casă, iar dacă are cine să o ajute la treburile casnice nici măcar din camera unde sta nu are voie să iasă, dar dacă nu avea cine să facă muncile casnice avea voie să iasă afară din casă dar să nu părăsească până la botez curtea. În această perioadă dacă mama a furat ceva cât timp a fost gravidă și copilului i-au ieșit pete dacă în cele 6 săptămâni până la botez „îi dă țâță la copil pe prag”¹¹ și își aduce aminte ce a făcut atunci urmele de pe copil dispar.

După două, trei săptămâni de la naștere copilul putea să fie mutat într-un legănuț din lemn cu talpă în care se puneau un strujac făcut din otavă mărunțită, paie sau pănușe de cucuruz, o pernă la fel în puține cazuri se puneau o pernă cu pene sub care se puneau o carte de rugăciuni și o cruce. Nou-născutul nu se lăsa singur în casă până la botez, dacă mama trebuia să iasă afară stătea un membru al familiei cu acesta. În cazul în care nu era nimeni prin preajmă se puneau în camera unde era copilul o mătură la ușă, o forfecuță sau un fir de ață la capul copilului.

Timp de 6 săptămâni copilul nu are voie să fie scos afară din casă, în timp ce mama dacă vrea neapărat să iasă din curte i se putea face la 3 săptămâni o dezlegare la intrarea în biserică pentru că era considerată spurcată și nu avea voie să intre și apoi *molifta* sau *molidva* la botez. La maghiari mamele nu ieșeau din casă o săptămână, timp în care mâncarea o făcea o mamă, o mamă-soacră, apoi acestea își puteau relua activitățile în gospodărie, dar timp de 6 săptămâni nu ieșeau din curte și nu aduceau apă de la fântână că se făceau viermi în aceasta.

Mamele nu aveau voie să iasă cu copilul la holdă și după ce sfinte soarele pentru că veneau „hăl frumoase” și schimbau copilul sau îl furau. Se știe că laptele matern este foarte bun pentru nou-născuți și era foarte bine să poți să alăptezi copilul o perioadă cât

⁹ Gongolea 2002, p. 21.

¹⁰ Inf. Fleșeriu Rodica, 70 ani, Orăștie.

¹¹ Inf. Popa Maria, 90 ani, Romoșel, com. Romos.

mai lungă de timp, motiv pentru care lăuza trebuia să aibă grijă să nu piardă laptele, ea hrănindu-se cât mai bine, consumând multe lichide și respectând credințele bătrânești. Se spunea că atâta timp cât alăptează, mama nu are voie să treacă peste râu sau orice apă pentru că pierde laptele. În cazul în care se întâlnea cu o altă femeie care alăpta trebuiau să se mulgă una pe alta tot pentru a nu pierde laptele. Cei care veneau în vizită la lăuză și la copil nu aveau voie să stea pe patul unde era alăptat copilul, tot din același motiv.

Numele copilului era ales de către părinți după cum doreau aceștia, dar în general era pus după unul dintre membrii familiei: unchi, mătuși, bunici. Botezul în zonă se face la 6 săptămâni, înainte se făcea acasă în cadru restrâns, dar în ultimii ani botezele se făceau la cămin cu un număr mare de invitați se organizau în duminicile în care nu era post, mâncarea servită era una „bună, supă de tăiței, friptură și prăjituri sau torturi”¹², făcute de femeile mai pricepute din sat. Copilul primea haine și bani, iar părinții dădeau înapoi nașilor și moșilor bani în funcție de cât se gândeau ei că cheltuiseră aceștia cu darurile pentru cel mic.

După botez, dacă familia avea femei mai bătrâne în componență, copilul rămânea cu aceasta, tânăra mamă reluându-și activitățile casnice și munca la câmp, iar dacă nu avea cine să rămână acasă să aibă grijă de copil, acesta era purtat de către mamă în troaca în care copilul era ținut după naștere până când nu mai încăpea, pentru că era ușor de transportat și la câmp, iar copilul era în siguranță, în aceasta fiind legat pe deasupra cu fașă să nu cadă și putea fi lăsat singur la marginea câmpului până mama își făcea treaba și mai venea din când în când să vadă ce face cel mic, îl alăpta, îl schimba punându-l la umbră și apoi mergea și își continua treaba, de foarte multe ori se întâmpla ca soarele să ajungă la cel mic și să îl ardă pe față până ajungea mama la el.

În ceea ce privește cântecele de leagăn care erau cântate celor mici, multe dintre informatoare nu au putut să își mai amintească versurile cântecelor, dar acestea erau de obicei improvizate și cu melodii împrumutate de la alte cântece. Una dintre informatoare și-a amintit cântecul ce l-a compus pentru fiul ei acum peste 60 de ani și mi-a cântat versurile acestuia:

„Nani, nani puiu mami
Nani, nani, puișor
Nani, nani scump odor
Că mămuța te-o înfășat
Și-n trocuță te-o culcat.

Iau trocuța subsuară
Și plecăm la câmp afară
Nu putem să stăm acasă
Secerișu nu ne lasă
Ne-așteaptă holda cu grâu
Copt și mare pân-la brâu.

Acolo te-o pune jos
Și te-o legăna frumos
Acolo te-oi alăpta
Și din gură ți-oi cânta

Și m-apuc să tai la grâu
Taică-tău snopii lega
Și frumos îi aduna
Și făcu mândră căpiță
Să-ți facă ție umbră
Să te apere de soare
Și de căldura cea mare
Să ai somn lin ușor
Dragu mami puișor
Să poți crește mărișor
Să crești mare și cuminte
Voinic ca bradul din munte.

Iar noi când îmbrățânim
La secerat nu mai venim
Când n-oi mai putea lucra
Să nu ne întorci vorba

¹² Inf. Șendroi Ana, Sibiușel, com. Beriu.

Nani, nani, puișor	La vreme de neputere
Dormi, adormi mai repejor	Să nu ne zici vorbe grele
Ca să am la muncă spor.	Căci părinții mult trudes
Eu scot secera din brâu	Până copii șii cresc.” ¹³

Astăzi în lumea satului obiceiurile prenatale nu se mai respectă, nașterea se face la spital, femeile nu mai stau în casă cele 6 săptămâni până la botez își fac dezlegare de la preot și iasă și ele și copilul afară din curte, dar o parte din obiceiurile postnatale se mai păstrează.

Bibliografie

Baciu 1995	– P. Baciu, <i>Orăștia de la târg, reședință de scaun și oraș, la municipiu</i> , Deva 1995.
Gongolea 2002	– C. Gongolea, <i>Vrăji și farmece în zona Orăștie</i> , în <i>Miorița</i> , nr. 8 – 9, 2002, p. 19 – 21.

Bräuche bei der Geburt in der Umgebung von Orastie Zusammenfassung

Vorliegender Studium beruht sich auf die Informationen die an Ort und Stelle in den Dörfern um Orastie gesammelt wurden, und versucht mögliche Erklärungen zu finden für manche Sitten die mit der Zeitspanne vor der Geburt, Geburt und die Zeitspanne nach der Geburt verbunden sind. Es sind einige Verbote angegeben, die die werdende Mutter streng einhalten muss, um ein gesundes Kind zur Welt zu bringen. Es geht hier um die Zeit, als die Mütter ihre Kinder zu Hause zur Welt gebracht haben. In manchen Dörfern gab es keine ärztliche Praxis, die Hebamme stand der werdender Mutter bei der Geburt bei, und überwachte den Gesundheitszustand der Mutter und des neugeborenen Kindes eine Woche lang. Das Neugeborene wurde 6 Wochen nach der Geburt getauft, eine andere Zeitspanne, wo die Mutter andere Verbote einhalten musste, wie zum Beispiel: sie durfte das Haus wo sie wohnte nicht verlassen und ihre ganze Aufmerksamkeit dem Neugeborenen widmen, und durfte das Kind nicht alleine lassen.

Heute, obwohl die Kinder im Krankenhaus zur Welt kommen, werden doch manche dieser Bräuche, in den Dörfern in der Umgebung von Orastie, vor und nach der Geburt noch immer eingehalten.

¹³ Cântec cules de la Ana Demian, 82 ani, din Orăștioara de Sus.